

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 347.639:351.763

М.М. Ребкало, канд. держ. упр.

Чернігівський юридичний коледж ДПтС України, м. Чернігів, Україна

**НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ
ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ НА ЗАХИСТ ДІТЕЙ,
ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ****Н.М. Ребкало**, канд. гос. упр.

Черниговский юридический колледж ГПтС Украины, г. Чернигов, Украина

**НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА
ГОСУДАРСТВЕННО-УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЗАЩИТУ
ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ В КОНФЛИКТЕ С ЗАКОНОМ****Mykola Rebkalo**, PhD in Public Administration

Chernihiv Law College of the State Penitentiary Service of Ukraine, Chernihiv, Ukraine

**DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF THE MECHANISM OF
STATE-MANAGERIAL INFLUENCE ON PROTECTION OF THE CHILDREN
WHO ARE IN CONFLICT WITH THE LAW**

Проаналізовано механізм державно-управлінського впливу на захист неповнолітніх осіб, які відбувають кримінальне покарання, та визначено шляхи його удосконалення.

Ключові слова: механізм державно-управлінського впливу, органи та установи ДПтС України, недержавні організації.

Проанализирован механизм государственно-управленческого воздействия на защиту несовершеннолетних лиц, которые отбывают уголовное наказание, и определены пути его совершенствования.

Ключевые слова: механизм государственно-управленческого воздействия, органы и учреждения ГПтС Украины, негосударственные организации.

This article analyzes the mechanism of public-management impact on protection of minors serving a criminal sentence and the ways of its improvement.

Key words: Public-managerial influence, authorities and institutions DPTs Ukraine, NGOs.

Постановка проблеми. Пріоритетом для будь-якої держави має бути створення належного механізму охорони дитинства. Вкладаючи в цей процес певні ресурси політичного, економічного, правового та іншого характеру, наша держава забезпечує його стабільність, що в майбутньому може вплинути на нормалізацію сфери охорони дитинства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання захисту прав дітей знаходяться не тільки в полі зору держави та громадськості, але й підлягають постійній науковій розробці. Окремі сторони проблем, що стосуються соціального захисту прав дітей, які залишились без опіки (піклування), досліджуються Ю. Ноздріною, Ю. Харченко, Ю. Черновалюк. З погляду науки кримінально-виконавчого права питанням відбування покарань неповнолітніми приділяють увагу О. Джуза, І. Богатирьов, А. Степанюк, В. Трубніков, Н. Юзикова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сформовані у працях зазначених вище вчених висновки та пропозиції можуть слугувати підґрунтям для дослідження механізму захисту прав неповнолітніх як на стадії відбування кримінального покарання, так і після їх звільнення з місць позбавлення волі.

Мета статті. Розроблення шляхів удосконалення механізму захисту прав неповнолітніх, які засуджені до відбування кримінального покарання.

Виклад основного матеріалу. Світові стандарти у галузі дотримання прав дитини, що формувалися протягом багатьох десятиліть, закріплені у певному масиві важливих міжнародних документів. До них слід віднести Женевську декларацію прав дитини (1924), Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (1985), Конвенцію про права дитини (1989) та інші. Україна є активним учасником

впровадження міжнародних стандартів стосовно захисту прав дитини, які знаходять своє відображення у відповідних кодексах та окремих законах. Зокрема, ці питання регулюються нормами Кримінального, Кримінально-процесуального, Кримінально-виконавчого, Цивільного, Сімейного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів України “Про попереднє ув’язнення”, “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”, “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду” тощо.

Захист дитинства в Україні розповсюджується на різні категорії дітей, у тому числі й неповнолітніх, які скоїли злочин. Моніторинг ситуації серед неповнолітніх, які скоїли злочин, засвідчує, що в Україні тільки у 2012 році в установах та органах Державної пенітенціарної служби України (далі ДПтС України) утримувалось: у виховних колоніях – 1278 засуджених неповнолітніх, у тому числі 752 особи, які не досягли 18-річного віку; 553 неповнолітні особи, які утримувалися у слідчих ізоляторах; 4945 неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов’язаних з позбавленням волі. Більшість неповнолітніх, які потрапляють у місця позбавлення волі, мають соціальні проблеми. З погляду кримінологічного поділу зазначену категорію осіб класифікують на неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов’язаних із позбавленням волі, та неповнолітніх, які засудженні до відбування покарання у виховних колоніях. Станом на листопад 2012 року у сфері управління ДПтС України функціонувало 8 спеціальних виховних установ (виховних колоній), з яких одна для засуджених осіб жіночої статі [1].

Для захисту дітей, які з тих чи інших причин мають конфлікт із законом, у нашій державі створено певний механізм, який ґрунтується на соціальних, організаційних і правових засобах цілеспрямованого впливу на процеси захисту неповнолітніх. Його зміст відповідає міжнародним пенітенціарним стандартам і забезпечує гарантування гуманного, поважного ставлення до неповнолітніх, їх безпеку, умови відбування покарання, всебічне виховання і розвиток дитини, яка позбавлена волі, задля її повернення у суспільство [2].

Складовими елементами механізму впливу на захист прав неповнолітніх, які відбувають кримінальне покарання в установах ДПтС України, є комплекс виправних та ресоціалізаційних заходів, покликаних забезпечити:

- належні умови життя неповнолітніх засуджених, сумісні з людською гідністю та нормами, які прийняті у суспільстві;
- розвиток у неповнолітніх осіб почуття самоповаги до себе й оточуючих завдяки мінімізації негативних наслідків позбавлення волі;
- підтримку соціально корисних зв’язків з рідними та близькими для них людьми;
- отримання освіти та професійних навичок, що допоможе їм включитися у суспільне життя після звільнення [3, с. 267].

Ефективність захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, які перебувають в органах і установах ДПтС України, забезпечується комплексом правових та організаційно-технічних управлінських форм. Так, нормативне врегулювання деяких напрямів роботи з неповнолітніми у виховних установах здійснюється через розроблення та затвердження відомчих правових актів (створення педагогічної ради або батьківського комітету виховної колонії). Крім того, питання захисту неповнолітніх, які перебувають в органах і установах виконання покарань, неодноразово ставали предметом апаратних нарад ДПтС України. Але проблемними поки що залишаються питання налагодження конструктивної взаємодії між органами ДПтС України з відповідними суб’єктами МВС України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров’я, іншими органами центральної виконавчої влади та недержавними організаціями в питаннях профілактики правопорушень. Цей процес потребує належного нормативного забезпе-

чення та фінансування, що дозволило б оперативно реагувати на всі негативні прояви з боку неповнолітніх.

Профілактична діяльність органів і служб ДПтС України, як одна з головних у механізмі захисту неповнолітніх, здійснюється на міжнародних пенітенціарних принципах, таких як: законність; застосування методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку неповнолітніх; систематичне інформування про стан правопорушень серед неповнолітніх у засобах масової інформації; застосування заходів індивідуальної профілактики; неприпустимість приниження честі і гідності неповнолітніх, жорстокого поводження з ними [4].

Механізм профілактики правопорушень серед неповнолітніх ґрунтується на плануванні попереджувальних заходів на всіх рівнях управлінської діяльності, починаючи з центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань і закінчуючи адміністраціями установ та координації зусиль державних та недержавних суб'єктів впливу на такі процеси. Враховуючи міжнародний досвід, цей механізм доцільно формувати з урахуванням заходів, які виключають будь-які прояви приниження або образи особи.

Об'єднання громадян, релігійні і благодійні організації та окремі особи можуть брати участь у виправленні і ресоціалізації неповнолітніх засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними, надавати допомогу органам і установам виконання покарань у порядку, установленому кримінально-виконавчим законодавством України та іншими законами України.

В Україні останнім часом громадські організації суттєво змінили ставлення до захисту прав неповнолітніх, які відбувають покарання. Це пов'язано з розвитком державної політики у сфері охорони дитинства, виникненням нових інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими чинниками.

Основними цілями механізму захисту неповнолітніх, які відбувають покарання, з боку недержавних суб'єктів є забезпечення їхнього благополуччя на стадії відбування покарання за рахунок зведення до мінімуму моральних та психологічних страждань, які відчуває особа у випадку потрапляння за ґрати. На цій стадії недержавні організації здійснюють певні заходи, які спрямовані на:

- захист прав неповнолітніх вихованців в установах позбавлення волі через надання їм можливості інтегруватися у соціально прийнятні структури;
- підвищення якості пенітенціарного виховання неповнолітніх у колоніях;
- забезпечення дотримання прав дітей та молоді, які звільнилися з міст позбавлення волі, зокрема, прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень;
- формування у громадськості конструктивного ставлення до неповнолітніх, які схильні до девіантної та делінквентної поведінки;
- пропагування позитивного ставлення до неповнолітніх засуджених, що забезпечить інтеграцію таких неповнолітніх у суспільство і, відповідно, надають змогу стабільно розвиватися молодіжному середовищу завдяки зниженню рівня злочинності [5].

Порівнюючи заходи, які реалізуються ДПтС України та недержавними організаціями, можна зробити висновок, що вони хоча і мають єдину кінцеву мету – це повернення суспільству законослужняної особи, але механізми їхньої реалізації дещо різняться. Це підтверджують такі фактори: по-перше, складові механізму захисту прав неповнолітніх в установах ДПтС України адаптовані під кримінально-виконавче законодавство, тоді як недержавні суб'єкти знаходяться у меншій залежності від нього; по-друге, механізм захисту в пенітенціарних установах здійснюється відповідно засобами виправлення і ресоціалізації засуджених, недержавні ж організації вільні у виборі таких засобів; по-третє, механізм захисту в органах та установах виконання покарань забезпечується заходами заохочення та примусу, недержавні організації застосовують тільки заохочувальні засоби; по-четверте, фінансування процесу захисту в пенітенціарних установах здійснюється

згідно з затвердженим кошторисом, фінансування ж недержавних суб'єктів забезпечується з інших джерел (благодійні внески, пожертвування), це зменшує державний тиск на механізм грошових витрат і дає змогу застосувати їх з високим ступенем ефективності; по-п'яте, захисні заходи в установах відбування покарань у часі еквівалентні строку відбування покарання особою, тоді як недержавні організації мають можливість впливати на неповнолітніх і після відбуття строку покарання; по-шосте, захисту в установах ДПтС України підлягають усі засуджені особи, недержавні організації мають можливість вибору категорії осіб, які потребують впливу, наприклад, діти-сироти або діти, позбавлені батьківських прав. Крім того, недержавні суб'єкти, враховуючи особливості певної категорії осіб, за власним вибором можуть надавати їм необхідні послуги (правове навчання, професійна орієнтація, виходячи із здібностей особи).

Поміж іншим, загальним недоліком, що стосується як органів та установ ДПтС України, так і недержавних організацій, можна назвати недостатню увагу до такого важливого питання, як захист прав неповнолітніх на стадії їх працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі. Досвід деяких країн свідчить, що цьому процесу істотно сприяло б квотування робочих місць на виробничих підприємствах для працевлаштування неповнолітніх після їх повернення на волю. Це доцільно застосовувати і на державних, і на приватних підприємствах, які мають бажання і можливість сприяти цьому процесу.

Висновки і пропозиції. Враховуючи викладене вище, вважаємо за доцільне удосконалити механізм захисту прав неповнолітніх, які відбувають покарання, за такими напрямками:

- захист прав неповнолітніх засуджених повинен відповідати як вимогам кримінально-виконавчого законодавства, міжнародної пенітенціарної практики, так і враховувати досвід діяльності недержавних організацій у цьому процесі;
- профілактика правопорушень щодо неповнолітніх засуджених має включати примусові, заохочувальні та інші заходи і реалізовуватися на принципах захисту честі, гідності, недоторканості особи, недопущення її приниження та образи;
- взаємодія органів і установ ДПтС України, інших державних органів та недержавних організацій щодо надання неповнолітнім особам належної соціальної адаптації повинна бути забезпечена необхідною нормативно-правовою базою та належним фінансуванням;
- процесу реалізації права на роботу неповнолітнім, які відбули покарання, істотно посприяло б квотування робочих місць для такої категорії осіб на підприємствах, незалежно від форми власності.

Сприяння як на державному, так і громадському рівні становленню належного механізму захисту прав неповнолітніх засуджених є справою складною, відповідальною і, водночас, благородною. Діяльність у цьому напрямі є актуальною та потребує подальших наукових розробок.

Список використаних джерел

1. *Інформація* про заходи, які вживались Державною пенітенціарною службою України щодо виконання Указів і Доручень Президента України з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту дітей, які перебувають у конфлікті із законом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua>.
2. *Конвенція* про права дитини [Електронний ресурс] : схвалена Резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. *Богатирьов І. Г.* Кримінально-виконавче право України : підручник / І. Г. Богатирьов. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. – 352 с.
4. *Керівні принципи* ООН щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.jrg/russian>.
5. *Незалежний громадський Звіт* щодо захисту прав дитини в Україні в 2010–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://commongol.org.ua/?p=138>.